

MOLNÁR JÁNOS: Az aradi állásfoglalás – a magyar-román diplomáciai kapcsolatok és a „Vasile-dosszié” tükrében.

Nagyvárad, Partium Kiadó, 2008. 89 old.

Ez a könyv sokoldalú és alapos leírása az erdélyi református egyház egy alig ismert tiltakozó kezdeményezésének, valamint azoknak a körülményeknek, amelyek között a tiltakozás megszületett és lezajlott. Az eseményeket az akció kezdeményezője és cselekvő résztvevője, Molnár János mutatja be, aki 1992 óta a Debreceni Református Hittudományi egyetem tanára. A történések idején borossébesi lelkipásztor volt.

A szerző a könyv megírásához gazdag dokumentációt használt fel: gondosan átnézte a korszak magyar-román kapcsolataira vonatkozó diplomáciai iratokat, megkereste a korabeli (főleg a magyar) sajtó erre vonatkozó cikkeit, és bőségesen merített azoknak a Tőkés Lászlóra vonatkozó megfigyelési dossziéknak az anyagából (ez a „László” név román megfelelője után elnevezett „Vasile-dosszié”), amelyet a hajdani román állambiztonsági szerv (a szekuritáte; erdélyi rövidítéssel: a szeku) készített, és amelynek tartalmát Tőkés püspök a saját kérésére 2007-ben végre megismerhette. Ennek az ismertetőnek az adatait a Molnár János által összegyűjtött és a kötetébe foglalt anyagból emeltem ki.

Az akció előkészületei 1988 nyarán folytak, egy olyan nemzetközi környezetben, amelyet a gorbacsovi belső reformpolitika és a két világhatalom közötti kapcsolatok békés irányba fordulása jellemezett, miközben a Helsinki Értekezlet és annak utókonferenciái az emberi jogok egyetemes érvényesítését szorgalmazták. Románia az ilyen elvárásokat a belügyeibe való beavatkozásnak nyilvánította, és a diktatúra keményítésével válaszolt. Legkirívóbb intézkedéseként Ceaușescu 1988 márciusában meghirdette az általában csak „falurombolásnak” nevezett országos területrendezési tervet. Ennek értelmében a 13.000 romániai faluból mintegy hét-nyolcezret megszüntetésre ítélték. Az eltörölt falvak lakosságát tömbházakból álló úgynevezett agráripari központokba kívánták költöztetni. Ezzel szétzilálták volna az ott élő közösségeket, műemlék jellegű épületek tömegét pusztították volna el, eltüntetve ezáltal az erdélyi múlt számos értékes építészeti tanúját. Az intézkedések fő célja azonban nyilvánvalóan arra irányult, hogy az említett változtatásokkal, valamint a lakosság etnikai összekeverése révén gyorsítsák a nemzeti kisebbségek, mindenekelőtt az erdélyi magyarok mesterséges asszimilációját.

A falurombolás terve ellen világszerte tiltakoztak, de a legnagyobb felháborodást Magyarországon váltotta ki. A két ország között eleve rossz volt a viszony, már csak azért is, mert a Kádár és Ceaușescu 1977-es találkozásának megegyezéseit – a debreceni román és a kolozsvári magyar konzulátus megnyitását leszámítva – a bukaresti politikusok szabályosan elszabotálták. Kapcsolatukat még jobban megterhelte, hogy a magyar politikusok egy része a gorbacsovi nyitottság (glasznoszty) hatására szabadabban kezdett beszélni, a sajtó pedig írni a magyar nemzeti érdekekről és a két ország közötti nézeteltérésekről. A legfontosabb vitatémákat a történelemszemlélet különbségei, a nemzetiségi kérdés romániai megoldatlansága, az állampolgárok utazásának ottani korlátozott volta, az utóbbi időben tőlük Magyarországra érkező politikai menekültek kérdései képezték. Romániát a nyílt beszédnek ez a módja és tartalma irritálta; ők az ország lakossága előtt igyekeztek ezeket a problémákat nemlétezőként feltüntetni. Ehhez társult aztán az erdélyi magyaroknak ipari „komplexumokba” való erőszakos áttelepítése tervének a híre.

A romániai falvak lerombolása elleni tiltakozás csúcspontja az 1988. június 27-i budapesti fáklyás tüntetés volt. A több tízezernyi tömeg fegyelmetlenül vonult a román nagykövetséghez, hogy ott a szervezők egy tiltakozó nyilatkozatot adjanak át. A román vezetés szerint a magyar kormánynak be kellett volna tiltania ezt a tüntetést. Megtorlásként

másnap Bukarestben közölték a magyar nagykövettel, hogy a kolozsvári magyar konzulátust azonnali hatállyal bezárják, és annak teljes személyzete negyvennyolc órán belül köteles elhagyni az országot. (A debreceni román konzulátust már megnyitása után öt évvel, vagyis 1985-ben minden indoklás nélkül megszüntették.) Ettől kezdve a román határőrök a Romániába beutazni kívánó magyarokat tömegesen küldték vissza, és átkutatták a magyar diplomatákat, a diplomáciai levelezést is.

Ekkor már – május végétől – Grósz Károly volt az MSZMP főtitkára. Ő többször is készségét nyilvánította a Ceaușescuval való találkozásra, míg végül augusztus végén megkapta az óhajtott lehetőséget. Mind a meghívás módja, mind a végül 1988. augusztus 28-án Aradon lebonyolított találkozó megszervezése több, a magyar félre nézve megalázó momentumot tartalmazott. A románok ugyanakkor a két legfontosabb aktuális kérdéstről: a településrendezésnek nevezett falurombolásról, valamint a kolozsvári magyar konzulátusról nem voltak hajlandók tárgyalni. A találkozó a két ország kapcsolatán lényegében nem változtatott.

Ebben a politikai keretben született az Erdélyi Református Egyháznak a falurombolással kapcsolatos állásfoglalása. Molnár János, e könyv szerzője a falurombolás elleni közös egyházi fellépésről írt tervezetét 1988 júniusában mutatta meg Tőkés Lászlónak, akit nem sokkal azelőtt neveztek ki temesvári segédlelkésznek, így mindketten ugyanahhoz a református egyházmegyéhez tartoztak. Tőkés messzemenően egyetértett a kezdeményezéssel, és a maga kiegészítéseivel megkísérelte a szöveget eljuttatni mind a tizenhárom egyházmegyéhez. A közvetítésben megbízható, illetve annak vélt emberek segítségét igénybe véve azt szorgalmazta, hogy a szeptember eleji egyházmegyei gyűlések résztvevői a javaslatot szavazzák meg, majd juttassák el a két református püspöknek.

A tervezet javasolta a két református egyházkerület vezetőinek, hogy amennyiben a pusztítás elkerülhetetlen, vegyék fel a kapcsolatot valamennyi elismert felekezettel és közös fellépéssel kíséreljék meg mérsékelni az állami szervek által végrehajtani szándékozott „területrendezési” akciónak közösségi, társadalmi, gazdasági, etnikai, valamint a vallási életet érintő lehetséges kártételeit. A javaslat megfogalmazta azokat a szempontokat, amelyeket jogos céljaik érdekében az egyháznak érvényesíteniük kell. Molnár János és Tőkés László kétségtelennek tartották (már csak azért is, mert néhány évvel korábban köztudottan maguk is közölték az Ellenpontok című szamizdat folyóiratban), hogy a román állambiztonsági szervek kiemelt figyelmének „örvendenek”, ezért attól tartottak, hogy ezek megneszelhetik az újabb akcióra való készülődésüket, beavatkoznak és megakadályozzák azt. Mivel azonban erre semmi jel nem utalt, úgy vélték, hogy készülődésük elkerülte a szeku figyelmét. Csak amikor 2007-ben Tőkés László megkaphatta a róla szóló megfigyelési dossziékat, derült ki, hogy valójában minden lépésükről tudtak, de csak közvetett módon, az egyházi vezetés és főleg beépített ügynökeik révén, közvetlen beavatkozás nélkül igyekeztek befolyásolni a fejleményeket. Szekus ügynök volt az a lelkész is, akiben Tőkés a legjobban megbízott, és aki reménye szerint fontos szerepet játszott volna a szervezésben. Ez azonban a gyűlésen való felolvasás előkészítése helyett mindjárt a szervekhez vitte el a beadvány tervezetét.

A szöveg végül csak a Temesvári Református Egyházmegye Lelkészi Közösségének szeptember 6-án Aradon tartott ún. adminisztratív gyűlésén hangzott el Molnár János felolvasásában. Ezt a résztvevők megvitatták, és hozzászólásaik alapján egy kétpontos függelékkel egészítették ki. A négy tartózkodással megszavazott beadványt Tőkés László másnap adta le az aradi esperességen. Az esetről akkor a Szabad Európa Rádió is beszámolt.

Tapasztalataik és az általános politikai légkör alapján a szervezők arra számítottak, hogy az állambiztonsági szervek számon kérik majd rajtuk, amit cselekedtek. De mindössze annyi történt, hogy Tőkés László, Molnár János és Béres János lelkészeket berendelték a váradi püspökségre, ahol kihallgatták őket, majd írásbeli intést kaptak a püspöktől. Úgy látszik, a

szekuritáta megelégedett a folyamat nyomon követésével, majd a résztvevők további megfigyelésével, de nem akart politikai ügyet kreálni az esetből.

Az aradi egyházi tiltakozás¹ végül is ismeretlen maradt, mint ahogy méltatlanul keveset említették a temesvári felkelés történetét vagy a korábbi Ellenpontok-ügyet. Egészen különös, hogy a romániai magyar ellenállási kísérletek alig kaptak nyilvánosságot, még kevésbé került sor valódi kiértékelésükre. A könyv szerzője végigveszi az elhallgatások valószínű okait. Az aradi nyilatkozat esetében ez szerinte mindenekelőtt a kor szekularizált szemléletében keresendő, amely az egyházakat és tevékenységüket nem becsüli értékükön. A SZER román nyelvű adásának hallgatása az Ellenpontokról nemzeti elfogultságra vezethető vissza. A temesvári eseményeknek a bukaresti eseményekhez viszonyított időbeni elsőbbségéről pedig a román nemzeti mítoszgyártók igyekeztek megfélemlíteni. (Ezen a téves és hiányos képen azért kedvezően módosított a forradalmi emlékvéneket e könyv megjelenése után, 2009 decemberében, vagyis a huszadik évfordulóra megrendezett temesvári műsora.)

Jegyzetek

¹ Felhívjuk a figyelmet arra, hogy az 1988-as aradi dokumentum szövege megtalálható még: TŐKÉS LÁSZLÓ: Temesvár ostroma, 1989. Bp., 1990. 10-13. p.; MOLNÁR JÁNOS: A Nagyvárad (Királyhágómelléki) Református egyházkerület története, 1944-1989. Nagyvárad, 2001. 463-465. p.; [Erdély Ma. Dokumentumok](http://erdely.ma). Online: <http://erdely.ma> – 2010. június.

(2010)

(Megjelent az Egyháztörténeti Szemle, 2010-es évfolyamának, 3. számában)